

Mphato  
wa **2**



# Puku ye Kgolo ya dikanegele tše kopana

**SEPEDI**



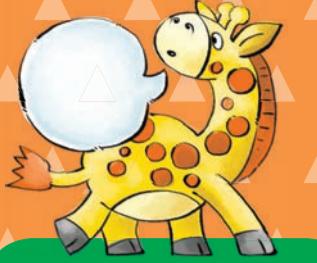
**basic education**

Department:  
Basic Education  
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Puku ya

**4**

# Mokgwa wa go šomiša Puku ye ye Kgolo:



## Dikanegelo tše di lego ka mo go puku ye:



### 1 Bagwera ba direlana bjalo

1



### 2 Ke nonyana ya ka

15

#### Go itokišetša nako ya go bala Puku ye Kgolo.

- Kgonthiša gore barutwana ka moka ba bona puku.
- Ge barutwana ba phapošborutelo ya gago e le ba bantši, bokaone ke gore o šome le sehlopha se sennyane.
- O tla hwetša gore go na le mohola go dira gore puku e eme gore o se hlwe o e swara ge o dutše o e bala. (Lebelela ditaelo tše gore o dire gore puku e eme ka khabara ya morago.)
- Šomiša rula goba sešupo go šupa mantšu, ge o dutše o bala.
- Ge o nyaka go bonagatša mantšu, o ka mamaretša mantšunyana a go mamaretša go dikologa lentšu go le bonagatša, goba wa dira lefastere la maselamotse. Šomiša setsekana sa pampiri ya sebopego sa khutlennethwi, o se ripe mo bogareng, gomme o bee khutlennethwii, o e tloše mo bogareng, gomme o mamaretše khutlennethwii godimo ga sengwalwa gore go bonagale fela lentšu le tee.

#### Nako ya mathomo ya go bala ka go šielana

Nako ya mathomo e lebanywa le boipshino le tebelelo ya mathomo ya go lebelela sengwalwa, barutwana bona ba fetola ka bobona ge ba lebelela sengwalwa.

- Phetlolla kanegelo, ba tla bala. Bolela ka ga ditshwantšhetšo.
- Kgopela barutwana gore ba bolele gore ba nagana gore kanegelo yeo e theilwego godimo ga diswantšho e reng.
- Tšweletša mantšu a mathata goba a maswa pele barutwana ba bala kanegelo.
- Dira dikarata tše mantšu go tsebagatša tlotlontšu ye mpsha.
- Bala kanegelo, o šomiša ditlhagišo, gomme o fetolafetola lentšu la gago, lebelo le moywa lentšu. Šomiša dika le ditlhagišo tše sefahlego.
- Latela mongwalo ge o dutše o bala, ka go šupa mantšu ka kotana goba ka rula, gore barutwana ba bone seo o se balago, gomme ba amanye modumo le dika mo lephepheng. Gape se se tla ba thuša go bona tshepetšo ya go bala go tloga go la nnele go ya go la mmagoja, le go tloga godimo go ya tlase.
- Šomiša se bjalo ka sebaka sa go tsebiša 'polelo ya puku' bjalo ka: mantšu, mafofo, lephepheng, mongwadi le hlogo, bjalobjalo.
- Dira gore barutwana ba kgathetša tema mo kanegelong, ka go bolela fao sekafoko se ipoeletšago (mohlala: "Kitima, kitima, kitima ka lebelo leo o ka le kgonago, o ka se ntshware - Ke nna monna wa borotho bja dikhanakhana!").
- Kanegelo ye e bušeletšwago e swanetše go balwa gabedi go ya gararo, go fa barutwana sebaka sa go tšweletša polelo ya mogobelo, ge ba ekiša ditiragalo, goba go bušeletša dikarolo tše kanegelo, ka mantšu ao ba ikgethetšego ona.

#### Nako ya bobedi ya go bala ka go šielana

- Mo nakong ya bobedi go šomišwa sengwalo sona seo se šomišitšwego, gomme nepišo e šuthela go tšwela pele go kgathetša tema mo go baleng le morutiši, go šomišwa dipoledišano tše di šomišwago go tšweletša pele kwešišo ya tlotlontšu, go fetolela mabokgoni le sebopego sa sengwalo (popopolelo, maswaodikga, bjalobjalo).
- Go tšwa go wena, morutiši, go dira gore go išwe šedi go hlokome leng dithuto tše di amanago le šedi yeo e lebelelagoo dikgopoloo tše di latelago, mabapi le dikgatišo, dibopego tše dingwalo, mekgwa ya tumothlaka, dipatrone tše polelo, boitshupo bja mantšu, mokgwa wa go lemoša mantšu, le kwešišo, go mehlwaela ya tekanetšo (ntšukantšu, go pušeletšopeakanyo, go tšeia gore go bjalo, tekanyetšo le dipotšišo tše go fa maikutlo).

#### Nako ya boraro ya go bala ka go šielana

- Mo nakong ya boraro ya go bala ka go šielana, barutwana ba swanetše go bala sengwalo ka bobona gomme ba kgathetša tema ka go bolela, ba kgathetša tema ka go dira ka matsogo le go ngwala ditiragalo tše di theilwego godimo ga sengwalo.
- Ge go kgonagala, sengwalo sa Go balwa ka go Šielana se swanetše go tsebiša go Ngwala ka go Šielana moo morutiši a swanetšego go laetša gore sengwalo se ngwala bjang, gomme barutwana ba sware morero wa go ngwala taodišo ka ga sengwalo, gomme morutiši a kgathetša tema ya go kgonagatša le go ba sethaledi sa go laetša gore go ngwala bjang. Gomme tshepetšo e thuša go lokišetša barutwana ge ba dira mošomo wa bona wa go ngwala.

1

# Bagwera ba direlana bjalo



Jane le Maphoko ba be ba  
nametše dipaesekela tša bona  
kgauswi ga noka.

Jane o be a kitimiša paesekela  
kudu.

Ge a dutše a theoga mmoto,  
o be a dutše a oketše lebelo.

Maphoko a re: "Fokotše lebelo  
Jane! Fokotše lebelo!

O otleda ka lebelo kudu!"





Fokotša lebelo,  
Jane!

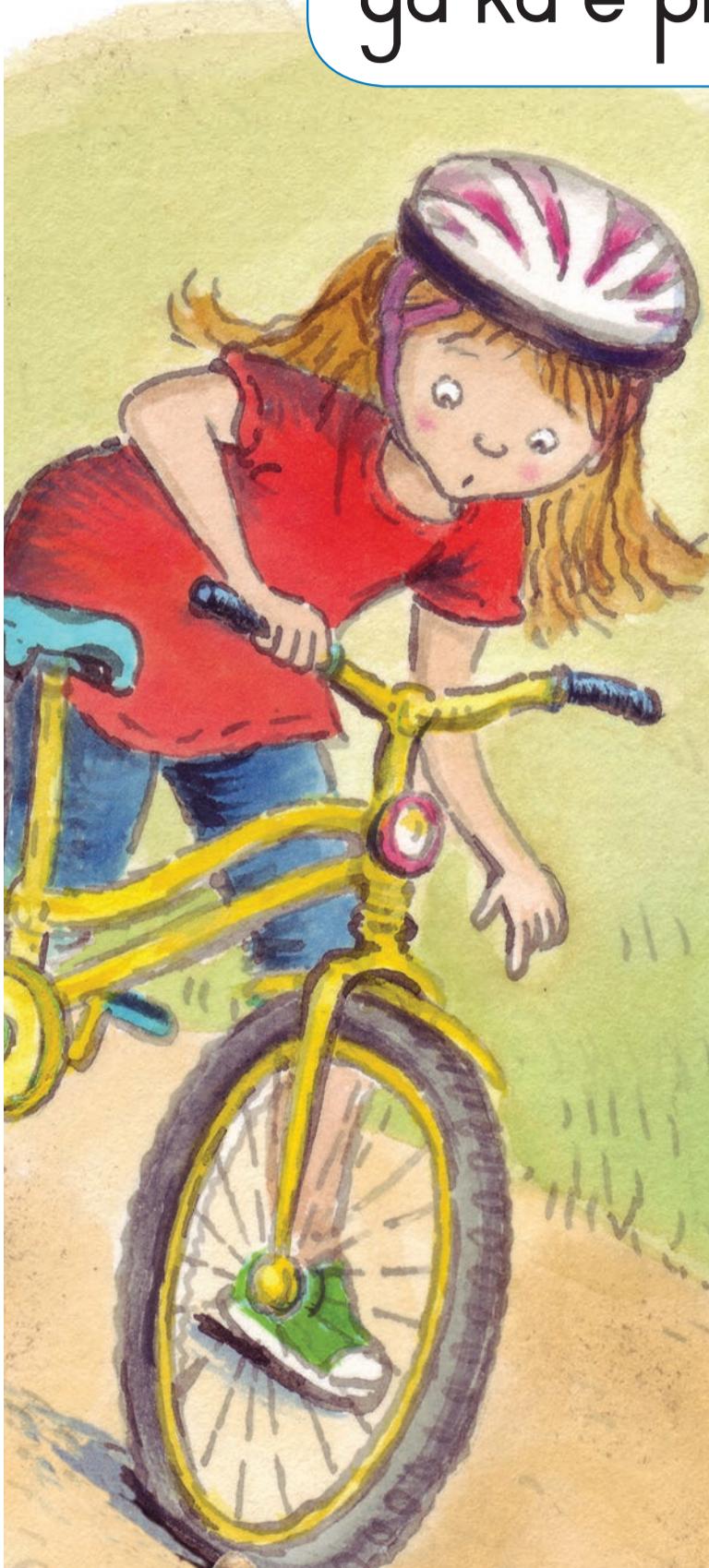
Ka nakwana, Jane a thula letlapa la ntlhana. O ile a lebelela tlase gomme a bona gore thaere ya gagwe e phontšitše.

"Aowi!" A lla. "Leotwana la ka le phontšitše!"

"O se tshwenyege, Jane," gwa realo Maphoko. "Ke tla go thuša go e lokiša."

Eupša Maphoko le Jane ba be ba lebetše go tla le pompo goba ditlabelo tša go lokiša paesekela.





Aowa banna! Thaere  
ya ka e phontšitše!

Ke tla go thuša  
go e lokiša.



Maphoko a re: "Ke tla boela gae,  
ka tla le pompo ya ka."

Maphoko o nametše paesekela ya  
gagwe a boela gae, a tlogela Jane  
le mpša ya gagwe.

"Nka se tsoge ke nametše  
paesekela ka ntle le ditlabelo tša go  
e lokiša," Jane a ngunanguna bjalo.

Ke tla boa  
ka pela!



Jane o letile, a leta, a leta.  
O letile nako ye telele  
gomme a thoma go kwa  
tlala le lenyora.

“E se kgale go tlile go ba  
leswiswi,” a nagana bjalo.



Afa Maphoko o tla  
boa pele leswiswi  
le swara?

Jane a bona Maphoko a  
theoga, a na le butiagwe,  
Motswaledi.

Jane o be a thabile kudu  
ge a ba bona.

"Ke thabile kudu ge o  
boile!" Jane a goelela bjalo  
a kitimela go Maphoko le  
Motswaledi.





Ke leboga ge o boile.  
Na o tlide le pompo?

Motswana di o thušitše basetsana go pompa thaere.

Ka morago a re: "A re yeng gae pele go eba leswiswi."





Bana ba boetše gae ka dipaesekela,  
ba bonegelwa ke ngwedi.

E be e le leeto le letelele ka  
dipaesekela. Ba be ba kgonà go kwa  
digwagwa ge di lla le maribiši ge a  
re hii! hii! Ba be ba kgonà go kwa  
ditsentsere ge di tswinya, gomme le  
magotlo a tswinya.

Ra ba ra fihla gae! Jane a gokara  
Maphoko, a re: "Ke a go leboga,  
Maphoko." "O mogwera yo mogolo."  
"Bagwera ba direlana bjalo,"  
Maphoko a realo.



**Bagwera ba nnete ba a thušana!**

2

## Ke nonyana ya ka



Lehono Tatago Motswaledi o ile  
toropong.

O kgopetše Motswaledi le  
mogwera wa gagwe, Jim, gore ba  
hlokomele dinku kua lešokeng.

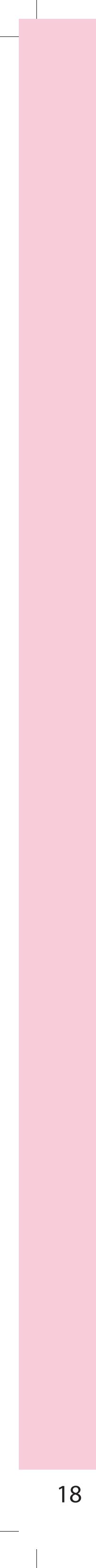
Nako e se e ye kae, ke ge  
bagwera ba babedi ba, ba lewa ke  
bodutu.

Jim: "A re nyake sehлага sa  
nonyana."

Motswaledi: "O a rereša. Re tla  
napa ra phaphašiša mae, gomme  
ra ba le matsuana."







Bašemane ba ile ba lebelela  
mohlareng kua godimo. Ba  
bone sehлага se sennyane  
makaleng a godimo.

Jim o ile a namela mohlare gore  
a tšee sehлага; eupša o ile a wa,  
a gobala leoto.

“Wena namela, Motswaledi,  
ka gore o na le mmele wo  
monnyane, ebile o bofeso,”  
Jim a realo.

Eupša sehлага se be se  
le godimo kudu, gomme  
Motswaledi le yena o ile a wa.

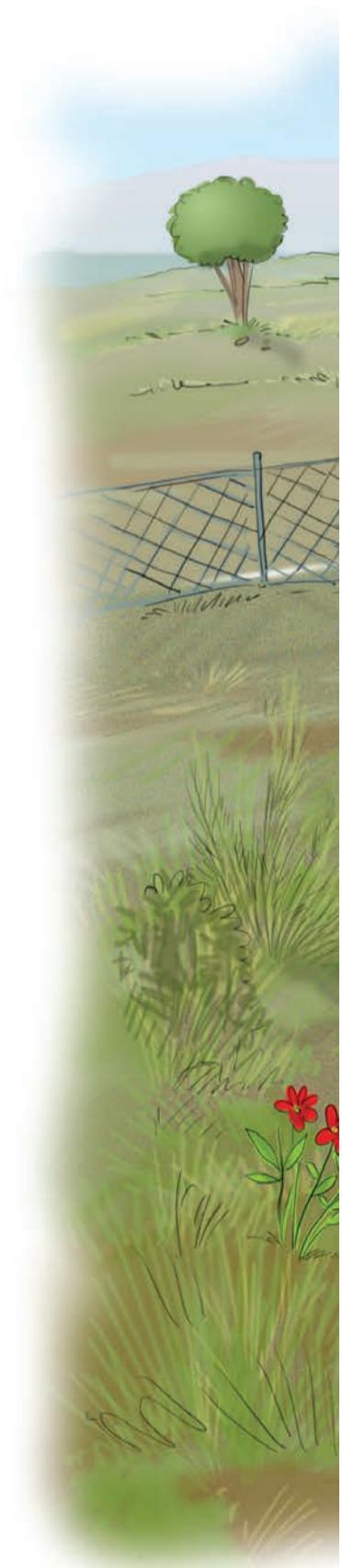


Ge ba dutše ba khuditše ka tlase  
ga mohlare, nonyana ye botsana  
ya mmala wo mosorolwana, o  
hlakane le wo mohubedu, e ile  
ya fofela fase, gomme ya dula  
godimo ga kota, kgauswi le  
bašemane bale ba babedi.

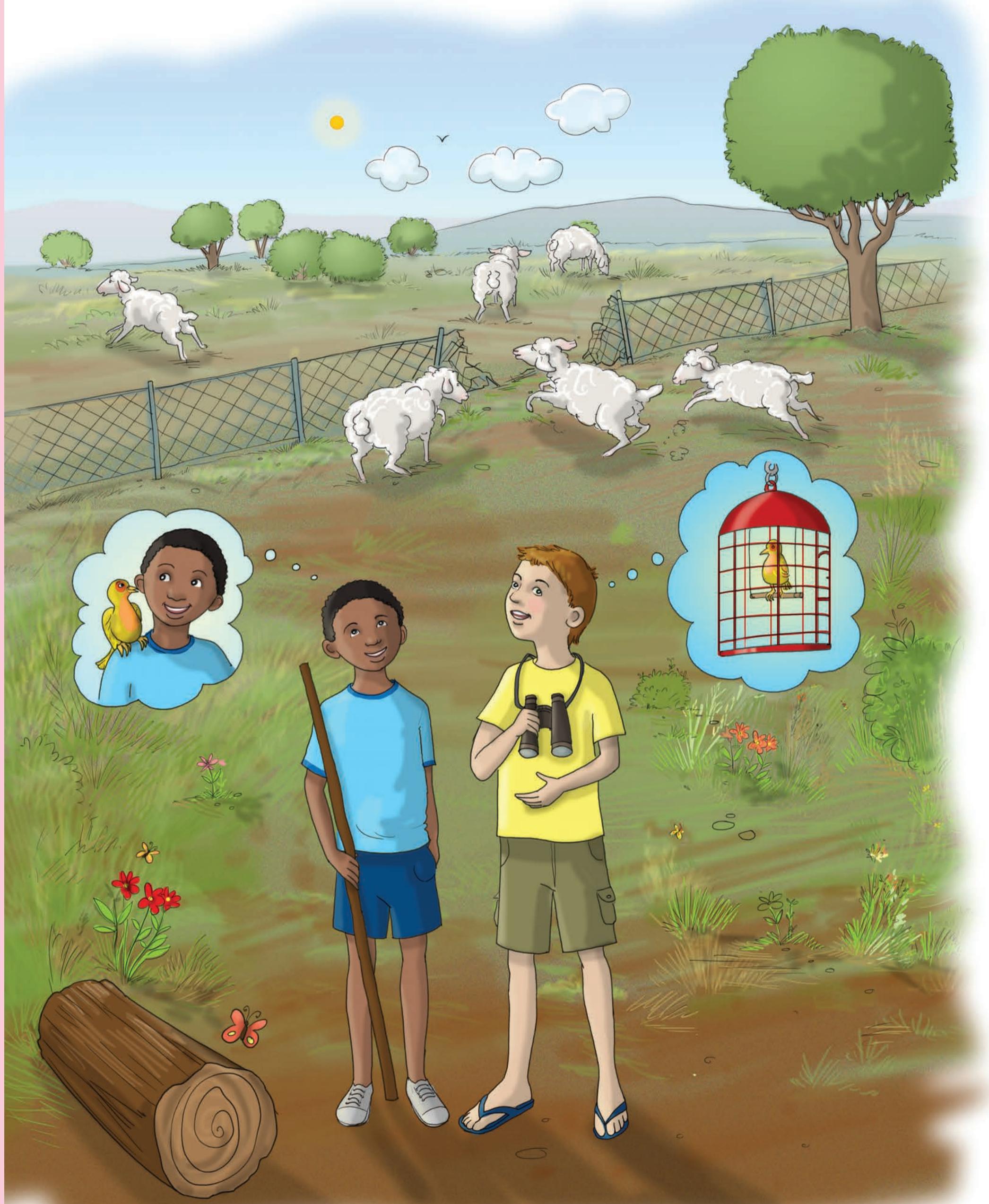
Jim: "Ijoo! Bona! Ke nonyana  
ya ka!"

Motswanaledi: "Aowa! Ke ya ka!  
Ke e bone pele!"

Jim: "Aowa Motswanaledi, ke yo  
mogolo go wena, ka fao ke ya ka!"







Jim: "Ke šetše ke na le hoko ya dinonyana kua gae. Go realo ke gore, nonyana ye, ke ya ka."

Motswaledi: "Aowa! Ke ya ka.

Nonyana ya ka e tla dula  
legetleng la ka."

Gonafao, Tatago Motswaledi a  
boa.

Tate: "Lena bašemane, ke  
mašata a eng ao le a dirago?"



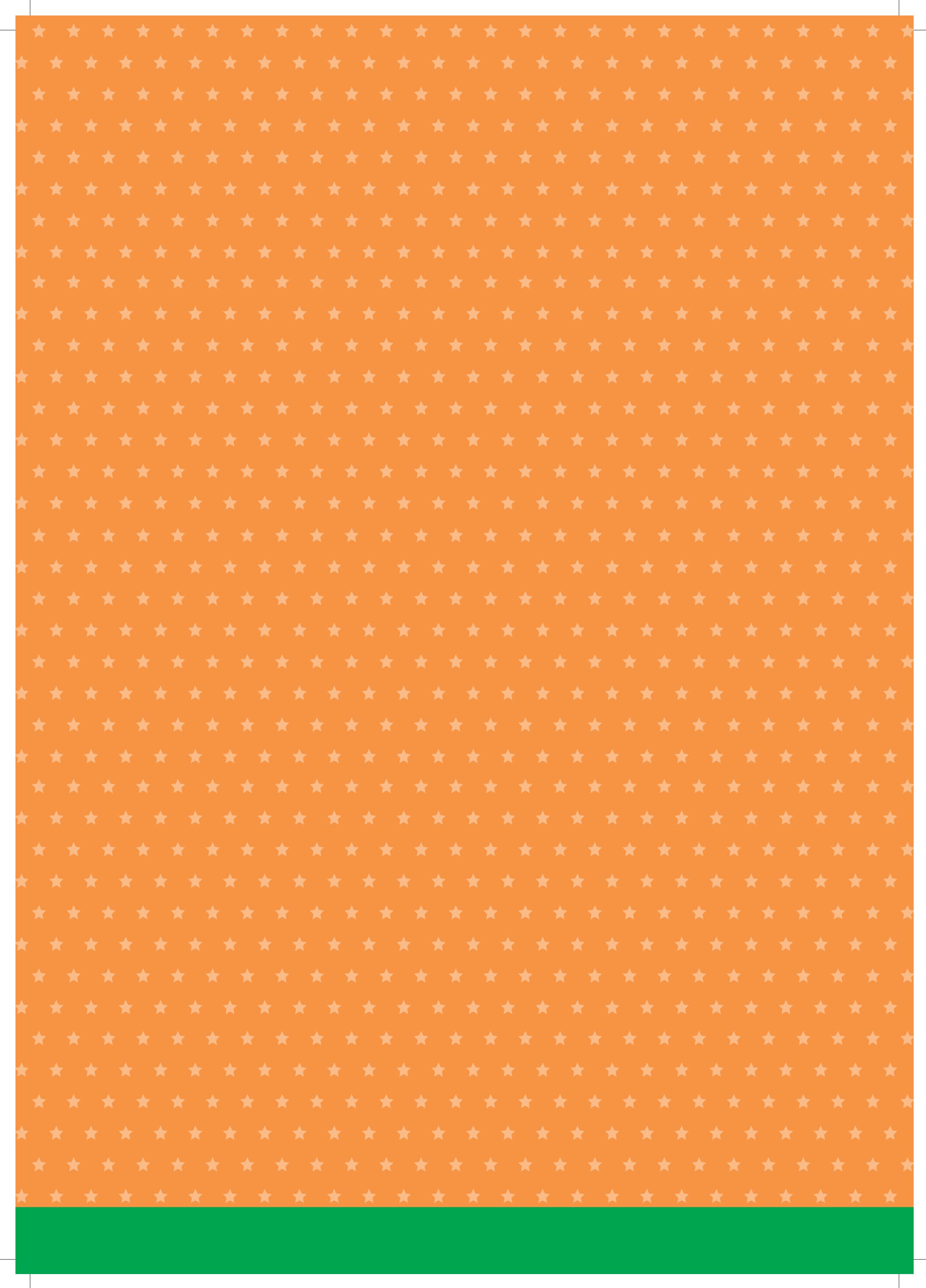
Motswanaledi: "Jim o nyaka nonyana ya ka!"

Tate: "Nonyana efe?"

Jim: "Aowii! E fofile!"

Tate: "Bjale dinku tšona di kae?"

**Ga go botse go ba le mona.**



O a amogelega mohlwaeleng wa Puku ye Kgolo. Puku ye, ye Kgolo e hlama karolo ya Mohlwaela wa Molalatladi, wo o aparetšago dipukutšomo, kgoboketšo, dipadišo tše di hlophilwego le diphoustara. Re hutša gore o tla hwetša dikanegelo tša go fapano tše di akareditšwego ka go Dipuku tše Kgolo tše seswai tša mphato wo, tše di nago le mohola go barutiši ba lena, le gore barutwana ba lena ba tla ipshina ka maitemogelo a go bala ka go šielana. SEPHOLEKE (CAPS) sa Kgato ya Motheo se tšweletša molaleng go Bala ka go Sielana e le ye nngwe ya dikarolwana tše bohlakwa tša maano a go bala. Go bala ka go šielana ka mehla go diragatšwa mo nakong ya matšatši a mabedi le a mane mo bekeng mo ngwana yo mongwe le yo mongwe a nago le sengwalo sa go swana le tše dingwe tša go balwa. Dipukutšomo le dipadišo tše di hlophilwego di swanetše boikemisetšo bjo.

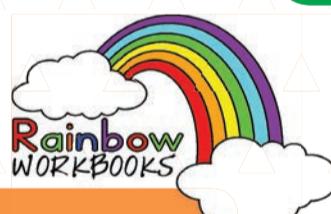
Le ge go le bjalo, go bala ka go šielana o šomiša Puku ye Kgolo ya go ba le maletere a magolo ke mokgwa wo mobotsebotse wa go bala ka go šielana, ka gore barutwana ba kgona go bona maletere le diswantšho, gomme, o kwešiša ge o dutše o bala ka mokgwa woo o swanago le go bolela kanegelo ya balapa ka mokgwa wa setlwaedi wa setšo. Go bohlakwa gore barutwana ba dule ba dikologile Puku ye Kgolo, ka gore barutwana ka moka ba kgona go bona le go bala sengwalo. Maletere a magolo a Puku ye Kgolo a dira gore motho a balele godimo, a balela barutwana ba palo ye kgolonyana ka nako e tee mo lefelong leo go iketlwago, motho a sa tšhoge selo.

Puku ye Kgolo mo go mehlwaela ye, e tla tsebiša barutwana dikanegelo tše ntši, direto, merumokwana le ditiragatšo, gammogo le tsebo, le ditshwantšho, ka lerato.

Ke mošomo wa gago, bjalo ka morutiši, go dira gore dikanegelo di be le bophelo mo go barutwana, le go dira gore lefelo le ba lego go lona le be la go thabiša, la go ba lefelo la khuduego ya mahlahla. Ge o šomiša Dipuku tše Kgolo, go go kgontšha gore o be mohlala, ka maitemogelo a go bala, ka go hlama moyo wa lethabo, go wena le barutwana ba gago. Re hutša gore puku ye e tla go thuša gore o dire ka wona mokgwa woo.

## Dikgopoloo tše dingwe tša go šomiša Puku ye Kgolo

ISBN 978-1-4315-3024-3



ISBN 978-1-4315-3024-3

THIS BOOK MAY NOT  
BE SOLD.



**basic education**

Department:  
Basic Education  
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Published by the Department of Basic Education  
222 Struben Street, Pretoria  
South Africa

© Department of Basic Education  
First edition 2016

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

The Big Books in this series are available in all languages. They were developed by a team of UNISA Language and Education experts as part of their Community Engagement contribution to South Africa's education sector.

Author: V McKay

### Itirele lefelo la gago la go bea Dipiku tše Kgolo

O tla swanelwa ke go ba le:

1. Khatepoto ya bophaphathi bja go lekana le bja Puku ye Kgolo ge e butšwe (594 mm) le botelele bja Puku ye Kgolo, gararo (1360 mm).
2. Theipi ya go kgomaretša
3. Dipatiši tše pedi goba diphekese go swara khatepoto maemong a yona.

Šomiša Theipi ya go mamaretša go kgomaganya diripa tša khatepoto. Mena khatepoto go dira freimi ya sebopego sa A gomme o mamaretše botlase le bokapele bjale ka ge go laetšwa mo go tshwantšetšo mo tlase.

The Ben, o seke.  
Wa matha seterateng!

Hau, hau, hau.

hlogo

Re a bina.  
Ben o katlasa mmata.  
Ben o nafefetswe.

Ha sekolo se tswa re ya hae. Re tadima letona le le tshehadi le le letona vale ebe re a tshehadi. Re ema ha le kgubedu. Ho monate ho ya